

Sankt Peters klosterkyrka

(Av Johan Wallin, arkeolog/historiker vid Kulturen i Lund. 2016)

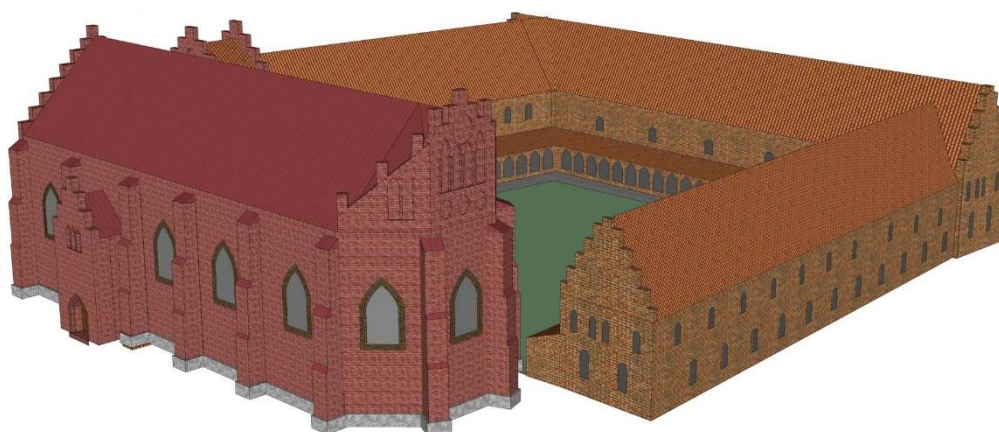

Fig. 1. Rekonstruktion av S:ta och S:t Peters kloster efter cirka år 1350 då den byggdes om till en fyrsidig gotisk klosteranläggning i tegel. Rekonstruktion Ivan Balic (Ur Kyrkornas Lund av Gardelin 2015 s 137).

Inledning

Med anledning av arbeten med belysningsåtgärder kring Klosterkyrka Sankt Peter i Lund år 2016 utfördes en arkeologisk undersökning av Kulturen i Lund. Sammanlagt upptogs 12 st schakt, såväl inom som utanför kyrkogårdsområdet. Där murar påträffades grävdes schakten grundare för att inte skada dessa. Påträffade människoben återbördades i jorden.

Fornlämnings miljö

Kv. Klosterkyrkan ligger i västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Ett dominant inslag i kvarteret är Sankt Peters medeltida klosterkyrka som ligger på en förhöjning i landskapet.

Ett nunnekloster grundades på platsen runt 1150, sannolikt av ärkebiskop Eskil (ärkebiskop 1137-1177). En antagande som bygger på att klostret omnämns första gången i de skriftliga källorna runt år 1164 och arkeologiska undersökningar som utförts på platsen visar att det är vid denna tid som en romansk kyrka i sandsten uppförs och de första gravsättningarna sker.

Vad området nyttjades till innan klostergrundandet finns det ringa kunskap om. Dock påvisar myntfynd från 1000-talet att människor tidigare vistats på platsen. Om nu hypotesen om ärkebiskop Eskil som klostergrundare stämmer mot de verkliga förhållandena på 1100-talet, torde det varit ärkebiskop Eskil eller någon från hans maktgruppering bland släkt och vänner som dessförinnan haft ägorätt till området.

Vid mitten av 1300-talet byggdes kyrkan om till en enskeppig tegelkyrka i gotisk baltisk stil och norr därom uppfördes tre klosterlängor i tegel. På så vis skapades en fyrkantig klosteranläggning, med en korsgång som löpte längs byggnaderna runt den inre öppna klostergården (se fig. 1). I anslutning till den norra klosterbyggnaden låg en priorgård, med tillhörande bostadshus, stall, fähus och trösklada. En tegelugn har påträffats ett kort stycke nordväst om klostret, vilken sannolikt producerat tegel till uppförandet av dessa byggnader. Under slutet av medeltiden uppfördes även ett mindre torn invid nordvästra hörnet av kyrkan.

Klostret var helgat åt S:ta Maria och S:t Peter. Från 1400-talet nämns det som knutet till Benediktinerorden och år 1423 omnämns den för första gången som sockenkyrka, "Nunne socken". I regel bestod klostret av en priorissa och tolv nunnor, varav ett flertal var av adlig börd, samt leksystrar och lekbrödrar som skötte om enklare sysslor. En manlig prior skötte förvaltningen av klostret och dess egendomar, samt höll oftast även gudstjänsten och bikten. Ifrån medeltida skriftliga källor, såsom i testamente, omnämns en del av nunnorna vid namn, exempelvis Trugundis, Gunloch, Gunnildis, Ida och Thora. Även omnämns leksystemen Anna och lekbröder, såsom Helgi och Galt.

Klostret kom under medeltidens lopp att bli rikt, med ett omfattande egendomsinnehav i såväl städer såsom på landsbygden. Utifrån medeltida skriftliga källor har vi kännedom om vad delar av dess egendomar årligen erlade i landgille (arrendeavgift) till klostret och för nunnornas hushåll. Förutom penningar rörde det sig om naturprodukter såsom spannmål, smör, sill, kabeljo dvs torkad och saltad torsk, kolmule dvs Nordsjötorsk, fläsk, örter, bönor, nötkreatur och mjölkkor, tumlare, lök, fårost, ved, gäss, höns, salt, öl och ål, samt fri kålgård.

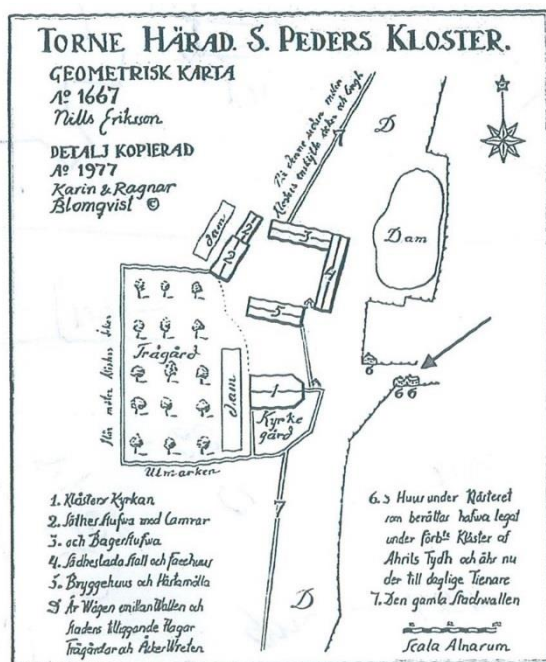

Fig. 2. Torne Härad. S. Peders Kloster. Geometrisk karta A° 1667. Nills Eriksson. Detalj kopierad A°1977 av Karin och Ragnar Blomqvist. Kartan visar hur det forna klosterområdet såg ut under 1600-talets andra hälft. Lägg märke till de rektangulära dammarna, vilka sannolikt är rester av den medeltida vallgraven, samt trädgården som kan gå tillbaka på en medeltida klosterträdgård.

Ett annat byggnadsverk som under lång tid utgjorde ett stort inslag i kvarteret, var stadens vall och vallgrav, vilken löpte i anslutning till klostrets västra sida. Väster om vallgraven finns en omgärdad trädgård avbildad på en karta från år 1667 (Se fig. 2). Möjligen återspeglar trädgården ett medeltida förhållande, då den kan ha utgjort en klosterträdgård. Att klostret placerats invid stadsvallen skiljer

det från övriga kloster och konvent i Lund under medeltiden, de andra har antingen legat utanför stadsvallen eller mer centralt i stadsområdet. Dock finns det paralleller i Nordtyskland, där de medeltida klostren S:t Katharinen och Heilgeistkloster i staden Stralsund, legat invid stadsmuren. Strax söder om nunneklostret i Lund, vid nuvarande Trollebergsvägen, har det funnits en port i stadsvallen, år 1423 benämnd "Nunne burlad". Varifrån en väg löpt ut ifrån staden till landsbygden, dels med en vägsträckning mot vadstället över Höje å i Värpinge vidare mot Lomma vid Öresundskusten och dels en nordvästlig vägsträckning mot Fjelle och Löddeköpinge och övergången där över Lödde å. Sistnämnda by, Löddeköpinge, ägdes, åtminstone från senmedeltiden, i sin helhet av Nunneklostret. Mot nordost avgränsades klosterområdet av en större damm och i öster stötte den medeltida stadsbebyggelsen till.

Utifrån ovanstående korta sammanställning torde området under medeltiden varit ett relativt livaktigt område, med människor, hästar, vagnar som kom in och ut genom västra stadsporten, dels för att färdas vidare mot stadens centrum, men även för att lämna landgille, arrende avgifter, till klostret, och från åtminstone 1400-talets början sökte sig människor från närområdet till klosterkyrkan, deras sockenkyrka. Kreatur och andra få passerade med sina herdar på väg ut till betet på stadens jordar för att sedan åter passera när de skulle tas in för mjölkning och stallning. Troligtvis har det även funnits en klosterträdgård knuten till klostret där leksystrar och lekbrödrar och möjligtvis även nunnorna odlade och skördade. Nordväst om klostret rök det från tegelugnen när tegelmästaren brände tegel. I dammen nordöst om klostret simmade sannolikt gäss och vattnades kreatur och hästar. Ifrån öster hördes sorlet från stadens liv och klangen från Lunds alla kyrkoklockor. Ett mer lugnt liv för nunnorna torde samtidigt ha utspelat sig inom klostrets väggar, och främst då inne på den kringbyggda klostergården.

Vid reformationen som skede i Danmark och därmed även i Skåne år 1536, drogs klosteranläggningen och dess egendomar in till kronan och år 1606 befallde kungen att klosterlängorna skulle rivras, medan priorgården norr om klostret skulle förbättras. Priorgården kom under 1600-talet att bli ett säteri. Själva klosterkyrkan kom efter reformationen att ha funktionen som sockenkyrka för innevånarna i stadens närområde och Värpinge by.

Arkeologiska undersökningar och iakttagelser i Kv. Klosterkyrkan

På platsen för S:t Peters kloster har bara en större arkeologiskt undersökning genomförts i samband med renoveringsarbeten på S:t Peters kyrka åren 1925-26. Arbetena bestod av sänkning av marknivån runt kyrkan, dränerings- och kloakledningsdragningar, samt grävningar och renknackningsarbeten av cement inne i kyrkan inför tillbyggnad och restaurering av klosterkyrkan. De arkeologiska resultaten visade att det på platsen uppfördes en romansk kyrka under mitten av 1100-talet. Denna ersattes av en gotisk kyrka vid mitten av 1300-talet, vilken uppfördes delvis ovanpå den nedrivna romanska kyrkans grundmur. Klosterlängorna som låg norr om kyrkan undersökts delvis och från dessa framkom murar som indikerar att klosterlängorna tillsammans med kyrkan bildat en fyrsidig byggnadsstruktur uppförd i tegel, med en korsgång som löpt runt dess innergård. Väster och nordväst om kyrkan framkom ett komplex av murar, vilka kunde knytas till såväl de första romanska byggnaderna och de efterföljande gotiska klosterbyggnaderna. I området norr och öster om kyrkans kor framkom fem mursträckningar och tre golv. I en av murarna fanns mellan grund och mur ett mynt från kung Valdemar Sejr (Kung 1202-1241), vilket kan indikera när denna mur uppfördes. Söder om kyrkan påträffades inga lämningar efter murar.

Fig. 3. Fotografi från 1925-1926 av de murrester som framkom väster om S:t Peters klosterkyrka. Fotografiet är tagit ifrån söder i nordlig riktning. I förgrunden murar som tolkades tillhöriga den romanska klosterbyggnaden och i bakgrunden murrester från den gotiska klosteranläggningen. Under den arkeologiska schaktningsövervakning 2016 drogs schakt inom detta område, varvid delar av den N-S muren som syns på fotografiet påträffades igen. I övrigt förlades schakten år 2016 i görligaste mån för att undvika att skada murarna.

Sammanlagt påträffades 48 st gravar. Varav hälften framkom i ett schakt som drogs längs med den kyrkogårdsgång, som anlades på 1880-talet, mellan kyrkan och den söder därom liggande Trollebergsvägen. De skelett som påträffades här har samtliga gravlagts under tidigmodern tid. Inga spår av medeltida gravsättningar påträffades här, vilket talar för att denna del av kyrkogården tillkommit först efter reformationen.

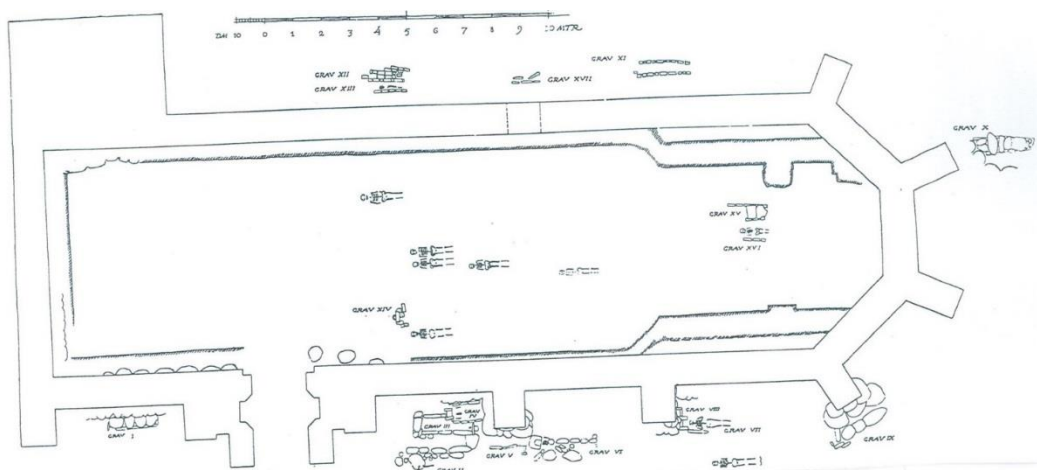

Fig. 4. Plan över S:t Peters klosterkyrka från 1927. Romanska murrester och gravar (I-XVII) från 1100- och 1200-talet. De är delvis belägna under grundmurarna till den gotiska tegelkyrkan, vilken uppfördes runt år 1350.

I anslutning till murresterna till den romanska kyrkan påträffades 17 st romanska gravar, som utifrån gravarnas skiftande utformning och byggnadsmaterial samt gravfynd kunde dateras från 1100-talets mitt till in i 1200-talet. En del av de romanska gravarna har legat i det "heliga takdroppet" från den romanska kyrkan, för att vid ombyggnaden till den gotiska kyrkan blivit överbyggda eller raserade (Se fig. 4). Sammantaget var fyndmaterialet relativt omfattande från undersökningarna 1925-26 och bestod dels av keramik, bl.a. från 1100- och 1200-talet, form- och golvtegel, fingerborgar, synål, sigillstamp, stylus, ringar av brons eller silver samt mynt med en datering från 1000-talet till 1800-talet. Det byggnadsmaterial som framkom i murarna och gravarna, bestod förutom av kalkbruk och marksten av främst sandsten av typen Hardebergasandsten, även benämnd Hallasten, och tegel, men det förekom även kalksten och kritsten i stenkistkonstruktionerna.

Fig. 5. S:t Peters kloster. Situationsplan i skala 1:1000. Efter Kulturens arkeologiska generalkarta över Lund. Innanför den kvarstående kyrkans murar ses resterna av den romanska kyrkan. Murresterna av klosterlängorna norr om kyrkan äro inlagda efter inmätningar av kyrkoherden Lars Thynell samt efter iakttagelser vid kyrkans restaurering 1925-26.

I samband med ett större byggprojekt år 1999 vid Västra Angöringen, direkt norr om Sankt Peters Kloster, påträffades förutom en medeltida tegelugn lämningar efter den medeltida vallgraven.

Under åren 2000-2001 framkom vid schaktning i kvarterets nordvästra del två olika vallgravssträckningar i området. Troligen rör det sig om en äldre sträckning av vallgraven som flyttats ett stycke mot väster. Omläggningen sker sannolikt i samband med förändringar av klosterstrukturen vid mitten av 1300-talet, då den äldre romanska kyrkan rivs och ersätts med en gotisk klosteranläggning i tegel. En förändring av klosterstrukturen som kom att innebära att den äldre vallgravssträckningen kom att ligga mycket nära den nya klosteranläggningens västra länga, vilket kunde påverka denna byggnads stabilitet och för att förhindra skaderisken såsom sättningar i byggnaden torde det ansetts nödvändigt att fylla igen den äldre vallgraven och gräva en ny ett stycke längre västerut.

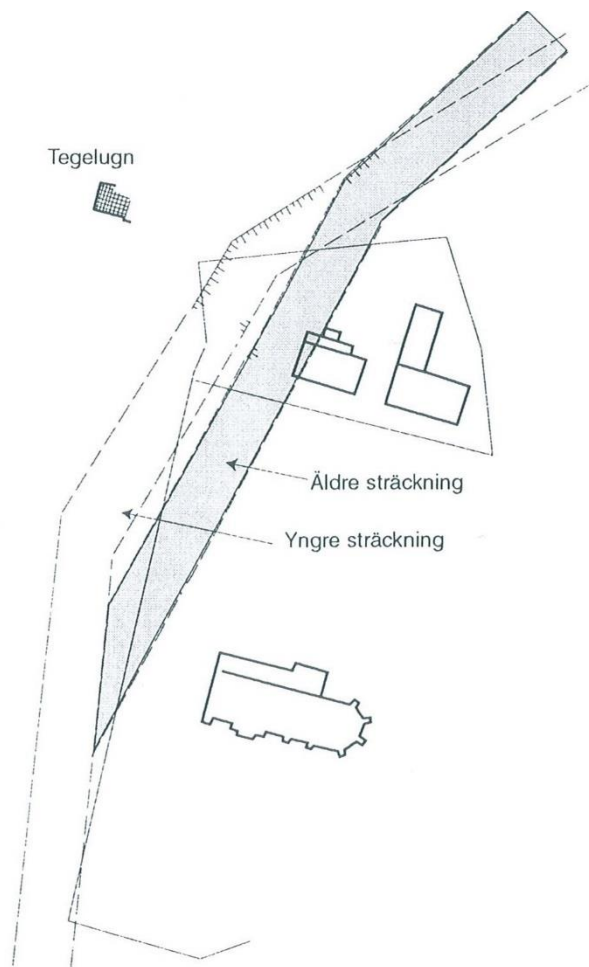

Fig. 6. Vallgravens rekonstruerade sträckningar med de påträffade delarna markerade. Den äldre sträckningen är markerad med grått. Samt nordväst därom den medeltida tegelugnen och sydöst därom klosterkyrkan. Skala 1:1600.

De arkeologiska resultaten från belyningsarbetena år 2016

Med anledning av att det skulle utföras belyningsåtgärder kring Klosterkyrkan utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Den gav följande resultat.

Söder och sydöst om kyrkan framkom kulturlager som innehöll människoben, vilket knyter dem till kyrkogården som legat här sedan medeltiden. På ett avstånd av 21,00 m söder om nuvarande ingången till kyrkan framkom en Ö-V mur, sannolikt bogårdsmuren för den äldre kyrkogårdens

utsträckning söderut. Söder om denna framkom ett raseringslager, bestående av handslaget tegel och kalkbruk.

Väster om kyrkan framkom raseringslager som innehöll, tuktad Komstadkalksten och Hardebergasandsten, medeltida storstenstegel och munk- nunnetaktegel, sistnämnda av typer med en datering till såväl hög- som senmedeltid. Samt tegel från övergången senmedeltid/renässans. Raseringsmassorna härrör sannolikt från de rivna klosterlängorna. Härtill framkom 4,00 m väster om kyrkan en N-S löpande mur, som sannolikt ingått i den äldre romanska klosterbyggnaden.

Nordväst om kyrkans senmedeltida torn, framkom tre N-S mursträckningar. Den västra av dessa är en skalmurskärna bestående av marksten, storstenstegel och kalkbruk, vilken har ingått i den västra gotiska klosterlängan. 1,50 m längre österut framkom en stenkonstruktion i Hardebergasandsten, möjligen en grundmur, med dess släta yta talar för ett stenlagt golv. Ytterligare 2,00 m österut framkom en mur bestående av marksten och Hardebergasandsten, varpå det fanns kalkbruk, det tolkades vara grundmuren till den korsgång som löpt runt den gotiska klosteranläggningens innergård.

Strax öster och nordöst om kyrkans kor framkom endast moderna utfyllnadsmassor och sättsand, vilket är anmärkningsvärt beroende på att ritningar och fotografi från 1925-1926 års dräneringsarbeten och arkeologiska undersökning visar på att här då framkommit ytligt belägna murrester. Att de återigen inte påträffades i schakten antyder att de togs bort 1925-26 eller är belägna på en djupare nivå.

Invid den nuvarande moderna kyrkogårdsmurens sydöstra del framkom ett senmedeltida marklager. Det innehöll inga människoben, vilket talar för att det legat utanför den medeltida kyrkogården.

Nordöst och öster om och utanför den nuvarande kyrkogården framkom dels en Ö-V smal mur, vilken kan ha ingått i priorgården som legat norr om klostret. Och dels en stenläggning/golv lagd i lera, vilket talar för att det tillhört en inomhusmiljö, med en datering till. Underliggande lager innehöll handslaget tegel och i ovanpåliggande lager kom keramik med en datering till medeltid/tidigmodern tid.

Det framkom även ett relativt stort antal raseringslager, såväl i väster, söder, sydost och öster. De synes ligga som en halvcirkel runt och utanför det område som är markerat som kyrkogård på kartan från år 1667. Anledningen till att förhåller sig så är intressant. Helst om man tittar på det som raseringslagern innehöll. Dessa bestod främst av kalkbruk och stycken av tegel, takpannor, Hardebergasandsten och enstaka Komstadkalksten, det förekom i stort inga hela tegel eller hela sand- och kalkstenar i dem, vilket påvisar att det rör sig om kasserat byggnadsmaterial som inte gick att återanvända. Med all sannolikhet härrör massorna från perioden när klosterlängorna revs runt år 1606 och har förmodligen lagts ut i samband med rivningen. Samtidigt indikera förekomsten av rikligt med kalkbruk och avsaknaden av hela stenar att dessa knackats rena från kalkbruk och transporterats bort från området. Medan restmaterialet lämnats kvar på plats. De fynd av keramik som gjordes i raseringslagren har en datering till senmedeltid och övergången till tidigmodern tid. De kan komma från själva sista perioden av klostrets brukningstid, men de kan även härröra från de människor som rev klosterlängorna och tog tillvara byggnadsmaterialet. Om man ser närmare på det byggnadsmaterial som framkom rör det sig främst om kalkbruk och handslaget tegel samt taktegel, från såväl hög- senmedeltiden samt renässans. Därtill kommer förutom marksten även Hardebergasandsten samt Komstadkalksten, vartill kan läggas den kritsten som påträffades under 1925-26 års undersökning. Detta ger en bild av det socioekonomiska nätverk som nunneklostret har haft under medeltidens lopp för att kunna införskaffa lämpligt byggnadsmaterial.

KULTUREN

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE | Tegnérplatsen | Box 1095 | 221 04 LUND | www.kulturen.com